

Соціальні комунікації

УДК 1:316.4

ДЗЬОБАНЬ О.П., доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії Національного університету
“Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЮ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. Проаналізовано можливості інститутів комунікаційного простору як певних рушійних сил розвитку суспільства.

Ключові слова: комунікація, комунікаційний простір, інституціоналізація, соціокод, хронотоп.

Аннотация. Проанализированы возможности институтов коммуникационного пространства как определенных сил развития общества.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникационное пространство, институционализация, социокод, хронотоп.

Summary. Possibilities of institutes of communication space are analysed as certain forces of development of society

Keywords: communication, of communication space, instytutyzatsia, sotsyokod, khronotop.

Постановка проблеми. ХХІ століття характеризується істотним прогресом у комунікації, який виразився у тому, що склалися нові види комунікаційної діяльності; за допомогою цих нових видів стали складатися й нові комунікаційні відносини людей; змінився зв'язок комунікації з виробничою й культурною діяльністю.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що сьогодні в центрі досліджень ставиться сфера знань про процеси, які протікають у сфері комунікації, що відкриває шлях до вирішення комунікаційних проблем суспільства, зокрема через усвідомлення інституціоналізації комунікаційного простору.

Метою статті є аналіз можливостей інститутів комунікаційного простору як певних рушійних сил розвитку суспільства та доповнення наукових уявлень, що склалися у цій сфері.

Виклад основних положень. Суспільство у принципі є організованим на інституційній основі і являє собою систему інститутів, що представляють, за визначенням Д. Норта, по-перше, правила й норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми, і, по-друге, механізми, які забезпечують виконання правил. Іншими словами, інститути – це “створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємини між людьми” [1, с. 73]. Суспільство поза інститутами неможливе, як неможливе соціальне життя поза правилами. Тому той або інший соціальний інститут – це не просто структурна частина суспільного організму, а частина системи соціальних інститутів.

У науковій літературі “інституціоналізація” (від лат. – встановлювати, фундувати) визначається як утворення стабільних зразків соціальної взаємодії, заснованої на формалізованих правилах, законах, звичаях і ритуалах. Поступово форми соціальної практики інституціоналізуються, “якщо знаходять віддзеркалення у правовій системі, яка вже склалася, організаційно санкціонуються державою” [2, с. 209].

Інституційна інтерпретація комунікаційного простору соціуму включає наступні аспекти. По-перше, слід звернутися до найважливіших параметрів і характеристик соціальних інститутів і показати можливість та необхідність їх наявності в інститутах комунікаційного простору. У цьому плані також важливим є аналіз історичного аспекту їх формування й інституціоналізації, їх місця в системі інститутів суспільства. По-друге, необхідно й доцільно розглянути соціальні функції досліджуваного явища, роль та структуру. По-третє, слід вивчити характер і механізми взаємодії інститутів комунікаційного простору з іншими соціальними інститутами. По-четверте, надзвичайно важлива проблема функціональності-дисфункціональності даного феномена, його внеску в стабілізацію або дестабілізацію суспільства. Комплексне вирішення цих і пов'язаних з ними завдань дозволить повною мірою не лише дати розгорнуте обґрунтування структурних складових комунікаційного простору як соціальних інститутів, а й висвітлити ключові інституційні зміни.

Зміни, що привносяться в сучасний світ комунікацією, здійснюються у реальному часі. Для дослідження реального часу і простору М. Бахтін застосовує спеціальну категорію, яку він називає “хронотоп”, що буквально означає “часопростір”. Оскільки існують різні хронотопи (просторово-часові координати), то для соціальної комунікації вибирається соціальний хронотоп, а не матеріальний тривимірний простір і астрономічний час. Причина такого “видалення” в умоглядний хронотоп полягає в ідеальній природі сенсів, якими оперує соціальна комунікація. Оскільки сенси належать не матеріальній, а ідеальній реальності, то їх рух слід фіксувати ідеальними, а не матеріальними інструментами. Таким ідеальним інструментом служить поняття “комунікаційний простір”.

Комунікаційний простір є одним з елементів змісту ширшого поняття, яким репрезентується в соціальній науці і філософії “соціальний простір”. З ним пов'язана поява особливого підходу, названого французьким соціологом П. Бурдьє “соціальною топологією”. З її допомогою “можна зобразити соціальний світ у формі багатовимірного простору, побудованого за принципами диференціації й розподілу, сформованими сукупністю діючих властивостей у даному соціальному універсумі” [3, с. 15]. Розповсюдження сенсів у комунікаційному просторі означає сприйняття їх людьми, що знаходяться в певних соціальних відносинах з комунікантами. Комуніканту важливо, щоб сенс повідомлення дійшов до соціально пов'язаних з ним людей і був ними правильно зрозумілим, інакше одержувана взаємодія втратить ранг смислової.

Проблеми конструювання й дешифрації комунікаційних просторів стали творчим завданням багатьох досліджень, зокрема у низці праць М. Мамардашвілі, В. Подороги та інших авторів [4 – 6]. Вони демонструють інтуїтивне відчуття перебігу соціального життя, що переживається людиною, яке багато в чому залежить від інтенсивності соціальних змін. Якщо в суспільстві змін мало, соціальний час тече поволі; якщо змін багато – час прискорює свій хід.

Рух сенсів у соціальному часі – це тривалість збереження сенсами своєї цінності. Соціальні сенси (знання, емоції, стимули) володіють властивістю старіння, тобто втрачають цінність з часом, але не тільки з астрономічним, а з соціальним часом, вимірюваним швидкістю суспільних перетворень. Сенси застарівають тому, що з'являються нові, актуальніші сенси, які заволодівають увагою суспільства. Тому одні сенси, наприклад математичні теореми, зберігають свою цінність століттями, а інші, наприклад, прогнози погоди на завтра, післязавтра вже нікого не цікавлять.

Вивчати соціальну комунікацію як рух сенсів у соціальному просторі й часі – означає вивчати, як знання, уміння, емоції, стимули розуміються людиною, а також як довго ці сенси зберігають свою цінність для суспільства. У різних культурних типах

діють свої особливі набори інститутів і механізмів комунікації як виду спілкування, і в цій ролі комунікація є нейтральною.

Для позначення всієї сукупності масиву знань застосовується термін “соціокод”, під яким розуміється основна знакова реалія культури, що утримує в цілності й розрізненні фрагментований масив знання і що забезпечує інститути спілкування [7, с. 39]. Інакше кажучи, знання – це комунікаційний феномен суспільства, що ускладнюється. Як відзначає російський дослідник Н. Копосов, “сказати, що суспільство ускладнилося, можливо, справедливо, але недостатньо: адже і суспільство XIX ст. було набагато складнішим, аніж його теоретичні моделі. Важливо, що прийшов смак до усвідомлення складності, недовіра до надто простих пояснень” [8, с. 123]. Можна припустити, що в сучасному світі бурхливих потоків нових знань, що ускладнюється, необхідні узагальнення відповідного масиву знання, що ведуть від нерегульованого знання (як “внутрішньо розчленованого цілого” [9, с. 234]) до узагальнювального конкретного. Одержане конкретне узагальнення є одночасно методологічною передумовою для початку протилежного процесу, тобто для виявлення в цілому (суспільстві) його елементів, характеру їх відносин з цілим. Значення цього двостороннього процесу в тому, що він є основою аналізу інституційної системи суспільства, її внутрішніх зв’язків, які проявляються у формі взаємозалежностей між категоріями. Одним з найважливіших елементів інституційної системи є комунікаційний простір.

Кожне суспільство утворює свій комунікаційний простір, агентами якого виступають окремі люди, групи людей і соціальні інститути. Сукупність зв’язків, що виникають між людьми, їх групами, соціальними інститутами, формує комунікаційний простір. Розповсюдження сенсів у комунікаційному просторі означає сприйняття їх людьми, що знаходяться в певних соціальних відносинах з комунікантами. Під комунікаційним простором прийнято розуміти, в найзагальнішому вигляді, систему багатоманітних комунікативних зв’язків, що виникають між різними агентами комунікації.

Інституційний підхід у вивченні соціальних явищ пов’язаний з розвитком структурно-функціональної методології. Одним з виразників і основоположників цієї методології був англійський антрополог А. Редкліфф-Браун, який відмовився від розгляду соціальних явищ тільки в тимчасовому їх розвитку і вважав культуру кожного народу системою інститутів (норм, звичаїв, вірувань). “Помилково думати, – писав він, – що ми здатні зрозуміти соціальні інститути, вивчаючи їх ізольовано, не розглядаючи при цьому інші інститути, з якими співіснують і, можливо, корелюють об’єкти нашого дослідження” [10, с. 25]. Керуючись даною думкою, слід направити весь логічний арсенал своїх методологічних концепцій на вивчення процесів функціонування інститутів, покликаних виконувати необхідні соціальні й культурні функції.

Надалі структурно-функціональний підхід до поняття “соціальний інститут” був реалізований у теорії соціальної дії Т. Парсонса, який будував концептуальну модель суспільства, розуміючи його як систему соціальних відносин і соціальних інститутів. Інституційна структура суспільства, на його думку, – це один з видів “інтеграції” дій індивідів, яка покликана забезпечити соціальний порядок у суспільстві і його стабільність. “Інститути або інституційні схеми в тому сенсі, в якому дане поняття тут вживатиметься, – це головний аспект соціальної структури в найзагальнішому її розумінні. Це нормативні моделі, які визначають, що в даному суспільстві вважається належним, законним або очікуваним у дії або соціальному взаємовідношенні” [11, с. 334]. У загальній теорії дії соціальні інститути виступають і як особливі ціннісно-нормативні комплекси, регулюючі поведінку індивідів, і як стійкі конфігурації, створюючи статусно-рольову структуру суспільства.

У 1951 р. виходить фундаментальна праця Т. Парсонса “Соціальна система”, в якій поєднуються концепти системи й рівноваги з поняттям функції. Результатом

роздумів Т. Парсонса стає теоретична метамодель суспільства, що охоплює ту структуру й функції, які він вважає загальними для всіх соціальних систем. За Т. Парсонсом, суспільство як система не може стійко функціонувати, якщо в способі його соціального буття не вирішені певні проблеми. Інваріантний набір функціональних проблем, які повинні бути вирішені для збереження системи, наступний:

- система повинна уміти пристосуватися до зовнішнього середовища – це проблема адаптації, з якої витікає функція адаптації;

- система повинна уміти досягати тих цілей, які визначаються як наслідок прагнення до адаптації, це проблема отримання від зовнішніх об'єктів за допомогою інструментальних процесів задоволення або консумації. Для її вирішення необхідна функція ціледосягнення;

- для досягнення мети система повинна володіти достатньою внутрішньою єдністю і впорядкованістю – це проблема підтримки консенсусного гармонійного співвідношення між елементами системи і забезпечення її інтеграційної функції;

- внутрішня єдність повинна зберігатися і відтворюватися за допомогою засвоєння елементами (суб'єктами) системи її норм. Дану проблему Т. Парсонс позначає як проблему збереження структури системи і зняття напруг (“збереження інтерналізованих та інституціоналізованих нормативних розпоряджень” [12, с. 224]. Для цього необхідна функція збереження порядку.

Ці чотири основні функції, які одержали назву “схеми AGIL” у теорії соціальної системи, відповідають найважливішим соціальним інститутам, що становлять підсистеми суспільства.

На соціетальному (соціосистемному) рівні функцію адаптації забезпечує економічна підсистема, функцію ціледосягнення – політична, функцію інтеграції – правові інститути і звичаї, традиції, моделі поведінки, функцію збереження порядку – система вірувань, мораль і агенти соціалізації (включаючи сім'ю і інститути освіти).

Т. Парсонс вважає, що в складних системах взаємообмін здійснюється не прямим чином, а через систему проміжних ланок, так званих узагальнених еквівалентів, або символічних посередників. У ряд символічних посередників на соціетальному рівні входить мова, на рівні взаємообміну між організмами – задоволення, на рівні взаємодії між культурою й соціальною системою – емоції, на рівні самої системи – гроші, влада, ціннісні конструкти. Домінування масових засобів комунікації об'єктивно пов'язане з тим, що місце людини в комунікативному просторі публічної сфери починають замінювати посередники у формі медіа.

Т. Парсонс вводить в науковий апарат поняття “інституціоналізація”, яке одержало подальшу розробку в теоріях суспільства П. Блау, Р. Дарендорфа, П. Бергера, Т. Лукмана, Н. Лумана та ін. П. Штомпка розглядає інституціоналізацію як різновид морфогенезу. На його думку, морфогенез може набувати різних різновидів, залежно від того, яка структура або який аспект структури виявляється об'єктом формуючих впливів дій людей. Ним виділені чотири механізми інституціоналізації: а) експансія структури взаємодій як поява й розповсюдження мережі зіткнень, контактів, зв'язків, залежності між окремими людьми; б) структури інтересів, що формуються як виникнення і поглиблення ієрархії нерівності, привілеїв і дискримінації; в) кристалізація структури ідей, поява й вкорінення стандартних переконань, поглядів, ідей, міфів, стереотипів; г) інституціоналізація нормативної структури, виникнення й закріплення соціальних норм, цінностей, ролей, як механізм, який краще за все досліджений соціологами [13, с. 438 – 439].

У цілому, сучасна соціальна наука розглядає інституціоналізацію як історичний процес виникнення, закріплення й зміни соціальної реальності. Динаміку цього процесу складає низка стадій становлення й закріплення інституційної структури суспільства: об'єктивування, генералізація й інтеграція. Перша стадія – об'єктивування – передбачає виникнення і стабілізацію ціннісно-нормативного комплексу, що забезпечує функціонування системи соціальної взаємодії. Генералізація означає виведення ціннісно-нормативного комплексу за межі контексту безпосередньої взаємодії. Саме на цій стадії поступово оформляється інституційна структура суспільних підсистем, викристалізуються ціннісно-нормативні підстави суспільного консенсусу (інститути). Третя стадія – інтеграція – означає формування соціальної рефлексії про зміни в інституційних підставах суспільства. Отже, можна дійти висновку, що інституціоналізація – це процес, що виникає тоді, коли певна потреба починає усвідомлюватися як загальносоціальна, а не приватна, і для її реалізації в суспільстві встановлюються особливі норми поведінки, готуються кадри, виділяються ресурси.

Інституціоналізація комунікацій – це історичний процес еволюції засобів інформації як соціальної підсистеми суспільства. У своєму розвитку засоби комунікації проходить ті ж стадії інституціоналізації, які характерні для суспільства в цілому. Динаміка її розвитку, як і всіх підсистем суспільства, задається стадіями процесу її інституціоналізації – об'єктивуванням, генералізацією й рефлексією щодо вже встановлених підстав сенсу (інститутів).

Тлумачення інституціоналізації комунікацій як процесу означає вичленення її начал, напрямів і трансформацій. У зв'язку з цим важливо мати на увазі, що комунікація у всій своїй повноті диференціюється в соціальної підсистему тільки в сучасних суспільствах, для соціокультурної еволюції яких характерний індустріальний і постіндустріальний стан.

Системне дослідження об'єктів (як складних, так і відносно простих) виступає в даний час як найважливіша вимога наукової методології. Інституціоналізація як процес формування різних типів соціальної діяльності пов'язаний з виникненням певних суспільних потреб і розвитком певних структур, а також соціальних норм і регулятивів поведінки. В процесі інституціоналізації відбувається зміна конфігурації соціального простору. Контури комунікаційного простору також багато в чому визначаються характером інших соціальних інститутів кожного суспільства.

Інституційний аспект функціонування засобів комунікацій, масмедіа є традиційною сферою інтересів соціокультурного дослідження. Він пов'язаний з уявленнями про соціальні інститути, що одержали розвиток у творчості О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма, М. Вебера та ін. Інституційний підхід О. Конта до вивчення соціальних явищ витікає з філософії позитивного методу, коли одним з об'єктів аналізу виступає механізм забезпечення в суспільстві солідарності й згоди. “Для нової філософії порядок завжди складає умову прогресу і навпаки, прогрес є необхідною метою порядку” [14, с. 51].

Найбільш широким поняттям, яке охоплює різні явища, що відносяться до сфери обміну інформацією між людьми, є “соціальні комунікації”. Їх виділяють серед ширшого класу взаємодій – комунікацій в цілому. Ці взаємодії можуть бути рухом матеріальних об'єктів у тривимірному геометричному просторі і в астрономічному часі або русі ідеальних об'єктів (сенсів, образів) в багатовимірних умоглядних (віртуальних) просторах і часах.

З позиції інституційного підходу соціальні інститути припускають свідомо регульовану й організовану форму діяльності маси людей, відтворення найбільш

стійких і повторюваних зразків поведінки, звичок, традицій, що передаються з покоління в покоління. Кожен соціальний інститут, що входить у певну соціальну структуру, організовується для виконання тих або інших суспільно значущих цілей і функцій. В інституціоналізмі соціальна поведінка людей вивчається в тісному зв'язку з існуючою системою соціальних нормативних актів і інститутів, необхідність виникнення яких прирівняна до природно-історичної закономірності.

У динамічній теорії систем, що описує зміну систем у часі, є два основні способи опису: внутрішній і зовнішній. При зовнішньому описі система розглядається як “чорний ящик” і її дослідження здійснюється в термінах “входів” і “виходів”. За оцінкою Н. Лумана, “дана теорія принципово базувалася на понятті трансферу або потоку, а системи розумілися як його регуляції. Це відносилось до всіх типів трансферу – до біологічних і економічних систем свідомості і машин, що робило можливим їх порівняння” [15, с. 109]. Відносини навколишнього світу зображалися або за допомогою моделі входу/виходу, або за допомогою кругового зворотного зв'язку і при цьому завжди малосся на увазі, що завдяки регулюванню система контролює цей процес або навіть породжує його.

Комунікаційний простір інституційно структурований, він включає інститути суспільства, які використовують технології копіювання для розповсюдження текстів комунікації. Без підтримки стійкого обміну інформацією між індивідами й соціальними групами неможливо собі уявити існування суспільства як цілого.

Головними і системотворчими структурними компонентами комунікаційного простору є людина і система комунікаційних відносин, в які вона вступає. Аналіз різних комунікаційних процесів, що відбуваються в соціумі, дозволяє запропонувати деяку класифікацію комунікаційних відносин. Виходячи з дихотомічного підходу, систему комунікаційних відносин людини можна розділити на дві основні групи:

1) відносини з потенційним комунікаційним продуктом, що включає, з одного боку, суб'єкт-об'єктні відносини, з іншого – суб'єкт-суб'єктні зв'язки і реконструкцію особових знань (внутрішньоособові комунікаційні перетворення) “для себе”;

2) відносини з актуальним комунікаційним продуктом, які об'єктивувалися за допомогою матеріальних носіїв знаннями і даними, з подальшим творчим переосмисленням на рівні індивідуальної свідомості.

Кожна людина тією чи іншою мірою вступає у ці відносини, які за природою є суб'єктивними, оскільки існують лише постільки, поскільки існує сама людина. Результатом же цих відносин виступає реальний комунікаційний продукт, здатний набувати не тільки суб'єктивних, але й об'єктивних форм буття. Цей продукт має знанневу суть, оскільки у своєму суб'єктивному вираженні – це безпосередньо особові знання суб'єкта; в об'єктивному вираженні – знання, опосередковані мовним формалізмом і зафіксовані на різних матеріальних носіях.

У результаті, комунікаційний простір інтегрує не тільки різні види діяльності, пов'язані з менеджментом публічного капіталу й виробництвом ефективних публічних дискурсів, але й сукупність різних типів суб'єктів, які мають пряме або опосередковане відношення до цих видів діяльності в даний момент часу в конкретному суспільстві. У такій сфері існує, точніше, здатний існувати, інститут масової комунікації.

Якщо виходити з комплексного тлумачення поняття соціального інституту в рамках системно структурної парадигми, то інститути комунікації – це особлива форма соціальної організації, спосіб соціального закріплення специфічних видів діяльності, пов'язаних з виконанням суспільно необхідного завдання – оптимізації взаємодії соціальних суб'єктів. Основна мета цих інститутів – обслуговування суспільної потреби, пов'язаної із забезпеченням ефективного партнерського публічного дискурсу

для всієї безлічі соціальних суб'єктів, представлених у соціумі, і для кожного з них окремо, якщо вони бажають збільшити свій публіцитний капітал легальними, конвенційними й легітимними засобами.

Таким чином, методологічний зміст введених нами категорій зводиться до наступного. Існують інститути комунікацій, які виконують особливий вид соціальної діяльності, мають свою мету, предмет, суб'єкти, засоби, характер і зміст. Сукупність соціальних практик, пов'язаних з цілеспрямованим виробництвом і функціонуванням у суспільстві ефективних систем публічних комунікацій, утворює сферу масової комунікації.

У субстанційній структурі сфери комунікаційного простору представлена вся сукупність комунікаційних практик і їх елементів, що реалізуються в даний момент. Вони не співпадають за об'єктами й предметами, можуть розрізнятися за базисними й технологічними суб'єктами, виконуваними функціями, ступенем інституціоналізації, ролі в суспільному житті. Їх сукупність входить у дану сферу, визначає її суть і специфіку в конкретний момент часу. Таким чином, сфера масової комунікації є полісуб'єктною й неоднозначною. Характер її існування визначається особливостями розвитку суспільства, специфікою історичного розвитку.

Як і будь-який основоположний соціальний процес, інтенсифікація комунікацій, що спричиняє трансформацію комунікаційного простору, породжує соціальні проблеми і несе у собі небезпеку дестабілізувати суспільство. Що стосується сучасного українського суспільства, то воно, знаходячись достатньо давно в умовах істотних трансформацій, не може не відчувати дестабілізуючі напруги. Українці, зіткнувшись з радикальними змінами в житті країни за останні 20 років, опинилися в серйознішій ситуації “втрати точки опори”, аніж мешканці західних країн. У сучасному світі формується постіндустріальна цивілізація, виникає новий, комунікаційний спосіб виробництва. З одного боку, цивілізаційний перехід веде до глибоких диспропорцій у положенні, можливостях розвитку різних класів, соціальних прошарків і груп, різних регіонів і країн. З іншого боку, породжуються імпульси, мотиви до подолання цих диспропорцій і дисбалансів, що викликає особливий стан, часто званий конструктивною напруженістю. Конструктивну напруженість слід розуміти як “інтерпретацію суб'єктом будь-якої реальності як поля між полюсами дуальної опозиції” [16, с. 863], підвищення цієї напруги, наприклад, між негативним відношенням до комп'ютерних технологій і прагненням володіти ними досконало, перетворення цієї напруги в зміст свідомості і діяльності особистості, спільноти.

Іншими словами, комунікація породжує поляризацію соціальних сил навіть усередині постіндустріальних країн, а стосовно світу в цілому ця поляризація стає небезпечною, дестабілізуючою. Успіхи глобалізації – інтенсивний розвиток комунікаційного простору, комунікаційної взаємодії, торгівлі, реклами тощо – можуть породжувати дисфункційний ефект. Зростання потреб населення бідних країн, що значно перевищують можливості їх задоволення, викликає посилення соціальної напруженості в суспільстві, наприклад, збільшує потоки міграції з периферії в центр цивілізації. Остання деверсифікує постіндустріальне суспільство в соціальному відношенні, породжує «нових бідних», загострюючи соціальні суперечності. Напрошується висновок, що розвиток комунікаційних технологій призвів до появи ще одного виміру бідності – інформаційного. Це поняття відображає зростання соціальної диференціації населення за новим принципом – можливостей доступу до сучасних технологій, коли лише частина людей отримує доступ до нових технологій і може реалізувати цю перевагу.

Функціонує й політичний дисфункційний ефект, що викликає політичну активність в країнах, що розвиваються, на ґрунті дискредитації глобальних систем масової комунікації тих або інших національних політичних режимів. У світі, де комунікаційне

протиборство є реальністю, потенційною загрозою виступає тенденція розв’язання існуючих міждержавних протиріч шляхом впливу на комунікаційну сферу, зокрема на масову свідомість населення іншої держави. На думку Ж. Бодрійяра, “масам підносять сенс”. І далі: “зневага сенсом красномовно характеризує мовчазну пасивність” [17, с. 14 – 19]. Виникає ситуація смислової порожнечі при одночасному кількісному заповненні свідомості величезним обсягом комунікаційних потоків, що ускладнюються.

До деструктивних чинників комунікаційного простору слід також віднести виникнення нових форм соціокультурної агресії з боку найбільш розвинених країн і регіонів відносно менш розвинених. З’являється потенційна або реальна небезпека втрати цілими спільнотами своєї культурної й національної ідентичності, включаючи мовну самобутність. Можна відзначити нав’язування людству споживчих переваг і смаків на користь вузької групи транснаціональних компаній-виробників. Небезпека полягає і в тому, що глобалізація виробництва, яка посилюється, і мобільність всесвітніх корпорацій може деструктивно вплинути на політику охорони навколишнього середовища, право на працю і соціальний захист у всесвітньому масштабі.

Обсяги відомостей, які видають комп’ютери, викликає тривогу і навіть хворобу, деякі люди стають залежними від комунікації так само, як від алкоголю або наркотиків. З’являється покоління інфоманів, яким потрібна регулярна доза інформації (синдром одержимості). “Комунікаційне передозування” доводиться вважати об’єктивною реальністю.

Хотілося б відзначити і ще один важливий аспект даної проблеми. Поширеність сучасних комунікаційних технологій за допомогою Інтернету формує новий тип особистості – користувача мережі. У процесі комунікації в Інтернеті індивід повністю віддається у владу віртуальної реальності. Людина, що піддається масованому впливу комунікаційних технологій, не може відрізнити, де чутки, де реальність, де версія, де думка, де факт, у неї порушується відчуття часу.

Масштаби і значення комунікаційних потоків безперервно зростають, що є стимулом появи поняття “суб’єктивна реальність”, хоча відмінність між суб’єктивною й об’єктивною реальністю є досить відносною. Вся реальність є людською реальністю, тобто фактично, суб’єктивною. Посилюється потреба людей ставати активними споживачами інформації, учасниками комунікаційних процесів у суспільстві.

Висновки.

На даний момент існує комунікаційна експансія на всіх фронтах – технічному, технологічному й культурному, яка, не зустрічаючи належної відповіді з боку особистості, призводить до негативних результатів комунікації.

Отже, комунікація може виступати як засіб, що обмежує процес саморозуміння, і як такий, що сприяє йому. І наскільки зняття подвійності сприятиме подальшому позитивному подоланню відчуження, залежить, насамперед, від якості цього засвоєння, а саме від дотримання людиною деяких умов. Завдяки цьому з’являється доступ до ресурсів комунікації як засобу самовизначення, максимально сприяє саморозумінню. “І кожного разу, коли порушується рівновага, людина вимушена шукати нової рівноваги. І те, що деякі називають природним прагненням до прогресу, насправді є всього лише спробою знайти новий і максимально зручний стан рівноваги” [18, с. 196]. В результаті таких безперервних спроб досягти подолання подвійності комунікації одна тенденція протистоїть іншій. Освоєння комунікації як чинника формування особи, таким чином, уявляється як взаємообумовлений розвиток протилежних тенденцій до розділення і з’єднання. Подолання цієї подвійності служить стимулом нарощування здібностей особистості.

Незважаючи на те, що світ високих технологій захлинається в потоці інформації, повернення до недавнього паперового способу інформаційного обміну практично

неможливе. Професор Чарльз Оппенгайм, який займався дослідженнями у сфері впливів, дестабілізації комунікації у суспільстві відзначив, що єдиним засобом захисту від соціальних катастроф є управління комунікацією. Уміло використана комунікація може сприяти встановленню мостів до стабільності в умовах глибоких економічних розколів по всьому світу [19]. Наслідки застосування комунікаційних технологій залежать від ціннісних установок і політичних рішень. Реалізація можливостей інститутів комунікаційного простору – питання адекватної політики і своєчасних управлінських рішень.

Використана література

1. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт // THESIS. Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – Вып. 2. – М. : Начала-Пресс, 1993. – С. 70 – 82.
2. Институционализация : Философский словарь ; под ред. И.Т. Фролова. – [7-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Республика, 2001. – С. 209.
3. Бурдые П. Социология социального пространства / П. Бурдые. – СПб. : Алетейя, 2005. – 288 с.
4. Мамардашвили М. Психологическая топология пути : М. Пруст “В поисках утраченного времени” / М. Мамардашвили. – СПб. : Изд-во РХГИ, “Нева”, 1997. – 576 с.
5. Подорога В.А. Выражение и смысл. Ландшафтные миры философии : С. Кьеркегор, Ф. Ницше, М. Хайдеггер, М. Пруст, Ф. Кафка / В.А. Подорога. – М. : Ad Marginem, 1995. – 427 с.
6. Корнієнко В.О. Модельовання процесів у політико-комунікативному просторі : монографія / В.О. Корнієнко, С.Г. Денисюк, А.А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 206 с.
7. Петров М.К. Язык, знак, культура / М.К. Петров. – М. : Наука, 1991. – 328 с.
8. Копосов Н.Е. Хватит убивать кошек! Критика социальных наук / Н.Е. Копосов. – М. : Новое литературное обозрение, 2005. – 246 с.
9. Ильенков Э.В. Диалектическая логика : очерки истории и теории / Э.В. Ильенков. – [2-е изд., доп.]. – М. : Политиздат, 1984. – 320 с.
10. Рэдклифф-Браун А.Р. Структура и функция в примитивном обществе / А.Р. Рэдклифф-Браун. – М. : Восточная литература, 2001. – 394 с.
11. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академический проект, 2002. – 880 с.
12. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс. – М. : Академический проект, 2002. – 832 с.
13. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / П. Штомпка ; [пер. с польск. С.М. Червонной]. – М. : Логос, 2005. – 655 с.
14. Конт О. Дух позитивной философии / О. Конт. – М. : Издание международного Университета бизнеса и управления, 1996. – С. 7 – 93. – (Западноевропейская социология XIX века : тексты).
15. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман ; [пер. с нем. А.Ю. Антоновского]. – М. : Логос, 2004. – 232 с.
16. Ахиезер А.С. РОССИЯ : критика исторического опыта. От прошлого к будущему / А.С. Ахиезер. – [3-е изд, доп.]. – М. : Новый хронограф, 2008. – 938 с. – (Социокультурная динамика России).
17. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или конец социального / Ж. Бодрийяр. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2000. – 96 с.
18. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Республика, 1994. – 447 с.
19. Оппенгайм Ч. Новая эра предвещает окончание проблем информационной перегрузки / Ч. Оппенгайм. – Режим доступа : [//www.ci.ru/inform/2398/F1](http://www.ci.ru/inform/2398/F1)

~~~~~ * * * ~~~~~